

# כוחו של העידוד

איך לעודד ואיך לא - היסוד הנשכח של החינוך

מאת: הרב יחיאל יעקובזון

## תוכן העניינים

### פרק א - עידוד: הבסיס הנשכח של החינוך

הפער בין מה שדורשים ומה שנותנים · הבחור בן ה-18 השבור

### פרק ב - "אתה יכול, אתה רק לא רוצה"

המבחן הראשון: איך יצא הילד מהשיחה · שלוש הסיבות למשפט ההרסני

### פרק ג - למה בכל זאת חוזרים לצעקות ולביקורת

להוציא את העצבים · מדרש הבריאה: אל תקלקל

### פרק ד - עידוד אמיתי: חיזוק הקיים

מה זה "עידוד" בעברית · האב שהוכיח את התזה - וטעה

### פרק ה - סיפור המפתח: מהילד האבוד לנאמן

"אתה בחור חכם" · מפתח המשרד · ההתמוטטות מול הכיתה הריקה

### פרק ו - פחד מהצלחה

למה מצליחים מפחדים · הנער שפחד לעלות לתורה

### פרק ז - לשבח את המעשה, לא את העושה

"אתה ילד טוב" - המחיר הנסתר · כשהאמא הרעיפה שבחים

### פרק ח - פרופורציות: כשרוב התמונה חיובית

90% מול 10%

## עידוד: הבסיס הנשכח של החינוך

**בפרק זה:** למה דווקא הנושא שכולם מסכימים עליו - שצריך לעודד - הוא הקשה ביותר ליישום.

ההבדל בין מה שאנחנו אומרים לבין מה שאנחנו נותנים באמת. וסיפור פתיחה: הבחור בן ה-18 שאביו "עודד" אותו שנים - ומה יצא מזה.

אחרי שמדברים על הצורך להפריד בין חינוך להפעלה, ואחרי שמסבירים מדוע הפעלה - עונשים, ביקורת, צעקות, ואפילו פרסים - איננה חינוך, צריך לשאול: אם כן, מה כן נקרא חינוך? התשובה, כמעט בלי להגזים, היא מילה אחת: עידוד. אפשר לומר שאם מחפשים נושא אחד מרכזי שהוא עיקר החינוך, זה בעצם העידוד. וכמעט אפשר לסיים כאן, כי הכול נובע מזה: צריך לעודד.

הבעיה הגדולה היא שדווקא בתחום הזה יש קושי עצום. במציאות של החברה שלנו היום - חברה מודרנית, אכזרית מבחינות רבות, שגם אנחנו חלק ממנה בין אם נרצה ובין אם לא - קשה מאוד להורים לעודד. זה דבר שכואב, שמוזר, שאיננו הצורה הטבעית של הורים. ואפילו הורים נדיבים, רחבי לב, שמוכנים להעניק לילדים שלהם את כל העולם הגשמי - כשמגיעים לעיקר העיקרים, להעניקה הנפשית, בתחום ההרגשות, בתחום הנפש - מתגלים לצערנו כקמצנים, כקמוצי יד, לא מסוגלים לתת משהו מכל הלב, לא מסוגלים לפרגן. אם כבר אומרים מילה טובה, מוכרחים גם להרוס משהו - חלילה שירגיש טוב יותר משתי דקות.

ומצד שני, כולם מסכימים שצריך לעודד. זו כמעט הסכמה כללית, ידועה כבר דורות, שעיקר החינוך הוא עידוד. אז איך פותרים את הסתירה הזאת - בין מידות שאינן מאפשרות לעודד, לבין הידיעה הברורה שצריך? הפתרון הנפוץ ביותר הוא לעשות שינוי שם: קוראים לביקורת "עידוד", קוראים לאנשים "מעודדים" - ויוצאים ידי חובה בהודעה. באמת מגיעים לתיקון של הצורה, אבל לא לתיקון של התוכן.

## "אתה יכול, אתה רק לא רוצה" - עידוד למופת שהחריב נפש

ישבתי פעם עם בחור בן שמונה עשרה, שהיה שבור ורצוץ עד היסוד ממש. אביו פנה אליי בבעיה צדדית לכאורה, ותוך כדי הטיפול למדתי את עומק הבעיה האמיתית. אמרתי לאב: לפני שנדבר על כל מיני תוספות, יש לכם קודם כול בעיה של פיקוח נפש. הבחור הזה צריך עכשיו שלושה חודשים לקבל עידוד אמיתי, מסיבי, בלי שום ביקורת ובלי שום טיפים - ובצורה משכנעת, אמיתית.

האב הסתכל עליי במבט שקשה לתאר - מבט מלא רחמים. "אתה רוצה להגיד לי משהו על עידוד?" הוא שאל. "אתה יודע מי אני? אני זה שהכניס את המושג עידוד לציבור שלנו. אני איש חינוך - כל הצוות במוסד שלי יודע שהמוטו החינוכי שלנו הוא עידוד. זו התשתית וזו המטרה." זה נשמע יפה. אבל הבן שלו היה חסר עידוד עד עצם היום הזה. זה היה מאוד מאכזב.

ביקשתי מהאב רשות לשאול את הבן עצמו מה הוא מרגיש כששומע את המשפט המעודד שהאב חוזר עליו כמעט כל יום: "בני, אתה יכול, אתה רק לא רוצה". האב חשש שהבן ישקר מרוב כבוד, אבל הסכים שהבן יכריע בעצמו. הילד - כבר בחור מתמרד אחרי כל כך הרבה שנות "עידוד" - דיבר בסערות רגשות שקשה לתאר: "כל פעם ששמעתי את המשפט הזה, קפצתי מעצמי. אני יכול ולא רוצה? אני מחפש בעיות בכוח? מאיפה נכנסה השטות הזאת לראש שלי? מאיפה הם בכלל יודעים שאני יכול ולא רוצה? הם קוראים מה שכתוב בליבי, רוח הקודש ירדה עליהם? זה רק מוכיח שגם הם יודעים שאין מה לעשות - אבל הם לא מוכנים להודות בזה, כי הם הרי הורים שאף פעם לא טועים ותמיד מבינים הכול. אז הם מאשימים אותי."

זה כלל ראשון בעבודה שלנו: לפני שנכנס להגדרה מה זה עידוד ומה זה לא עידוד, יש מסננת ראשונה - מבחן פשוט שכל אחד יכול ליישם בעצמו. ואת המבחן הזה נלמד בפרק הבא, דרך אותו משפט "מעודד" בדיוק - "אתה יכול, אתה רק לא רוצה" - ונבין למה הוא לא רק לא עוזר, אלא הורס.

## "אתה יכול, אתה רק לא רוצה"

**בפרק זה:** המבחן הראשון והפשוט לזיהוי עידוד אמיתי - איך יצא הילד מהשיחה. שלוש הסיבות שבגללן המשפט "אתה יכול, אתה רק לא רוצה" הוא בדיוק ההפך מעידוד. וסיפור: האב שהתקשר "לסתור את התזה" - ומה התברר על הילד שלו.

חוק ראשון, לפני שנכנסים להגדרה המדויקת מה זה עידוד ומה זה לא: השאלה הראשונה היא בכלל לא מה נאמר, אלא איך זה התקבל. איך יצא הילד מהשיחה? אם הוא יצא עם מצב רוח לא טוב - אפילו נחת קטנה - זה לא עידוד. אולי יש בזה תועלת אחרת, אבל זה לא עידוד. המסננת הראשונה: אם מדובר בעידוד, הפשט הוא שהוא יוצא בהרגשה טובה. רואים אצלו שמחה, תקווה, אופטימיות. ולו הרגשה הקלה ביותר לא טובה - זו כבר ביקורת, זה עונש, זו הפעלה. יכול להיות שצריך את זה לפעמים, אבל זה לא עידוד. וזה דבר פשוט.

המשפט "אתה יכול, אתה רק לא רוצה" נשמע כמו חיזוק. בפועל הוא הרסני משלוש סיבות בו-זמנית: הוא משאיר את הילד עצבני ופגוע; הוא לא נותן שום פתרון אמיתי לבעיה שממנה הילד סובל; והוא סותר את ההרגשה הפנימית שלו - שהוא רוצה ולא יכול, לא ההפך.

הנקודה השלישית היא החמורה מכולן. אף ילד לא מחפש בעיות בכוח. מי לא רוצה לחיות בשלום עם ההורים שלו? מי לא רוצה להסתדר טוב בחדר, בישיבה קטנה, בסמינר? כשילד באמת מרגיש "רוצה ולא יכול", ואנחנו אומרים לו "אתה יכול ולא רוצה" - אנחנו סותרים לו את ההרגשה הפנימית. במקרים הקשים יותר זה מוביל למסקנה חמורה עוד יותר: אם ההורים - שהוא סומך עליהם, שהם תמימים בעיניו - אומרים לו שהוא יכול ולא רוצה, והוא מאמין להם, המסקנה היחידה שנשארת היא שיש בו איזה כוח מרושע פנימי שמונע ממנו לרצות. הוא מאבד את האמון וגם מתייאש.

כאן חשוב להבהיר גם נקודה שנייה: המשפט הזה לא רק שלא נותן פתרון - הוא מייאש בידים. "אין דבר העומד בפני הרצון" הוא ביטוי שמרבים לצטט בשם חז"ל, ומשתמשים בו כדי לומר לילד שאם רק ירצה מספיק, יצליח. אבל המקור מדבר על מאמץ שנושא פרי בכלל - לא בהכרח על ההצלחה הספציפית שההורה דורש דווקא. ילד שנופל שוב ושוב ושומע כל הזמן שהרצון פותר הכול, מבין שאין באמת פתרון לבעיה שלו - ואז הוא סותם את הפה, לא כי הוא מוותר על עצמו, אלא כי אין טעם להתווכח.

## האב שהתקשר "לסתור את התזה" - ומה באמת קרה לילד

התקשר אליי אבא שטיפלתי בבנו, ותוך כדי שיחה אמר: "אתה יודע, בקשר לבן שלי בן העשר - סתרתי את התזה שלך." שאלתי איזו תזה יש לי בכלל. הוא הסביר: "אתה תמיד טוען שרק עידוד מועיל וביקורת הורסת. יש לי מקרה שמוכיח אחרת. ניסיתי עידוד וסבלנות חודשים ולא הצליח כלום - חזרתי לשיטות הישנות והטובות, וברוך השם הצלחתי." הבן שלו התקשה חודשים ללמוד משנה בעל פה, ואחרי חזרה לשיטות הישנות פתאום "הצליח".

אמרתי לו: אנחנו מכירים בערך שלושים אלף מקרים שבהם רק עידוד הועיל וביקורת הרסה. אתה מביא לי מקרה אחד - מבחינה סטטיסטית זה לא אומר כלום. אבל הייתי רוצה לשמוע פרטים, כי משהו כאן לא מסתדר. שאלתי: הוא זוכר את המשנה יותר מיום-יומיים? "לא בדיוק", הודה האב, "זוכר בערך יומיים-שלושה מקסימום." שאלתי עוד: קרה משהו נוסף לאחרונה? האב היסס: "כן, הוא התחיל להרטיב, וגם קצת לגמגם."

הסברתי לו: הילד שלך לא באמת למד את המשנה - זה סיפוק חלקי, חטוף, שנעלם תוך יומיים. אתה נתת לו שתי סתירות, ועכשיו הוא זוכר שני ימים. אם השיטה הייתה עובדת באמת, היית צריך פשוט לתת עוד סתירות ולקבל עוד זיכרון - אבל זה לא ההיגיון שעומד מאחורי זה. זה לא עבד כי "נתת יותר", זה "עבד" כי הפחד דחף החוצה משהו לזמן קצר, ובתמורה קיבלת ילד עם תסמינים חדשים. שאלתי אותו בעדינות: "לאדם כמוך, מה הבעיה שהילד שלך מגמגם? תיכנס לחדר שלו ב-12 בלילה, תדליק פתאום את האור, תרביץ סטירה שכל הבית יזדעזע, תגיד לו שאם יגמגם עוד פעם - תהיה קבורתו. אני מבטיח לך שיפסיק לגמגם. יכול להיות שגם יפסיק לדבר, אבל בטוח שיפסיק לגמגם." האב הבין את הציניות, אבל שאל ברצינות: "תגיד לי באמת - למה אתה עושה כך, מה ההיגיון?"

עניתי לו: למדתי בעשרים שנות ניסיון שאי אפשר להתווכח עם אנשים כך. כשיש מריבה בין שני צדדים שמושכים לכיוונים מנוגדים, וצד אחד מפעיל יותר כוח - הצד השני נאלץ למשוך בחזרה, ובאמצע נמצא הילד, נקרע. תמיד יש שיטה חדשה, אבל הסוד פשוט: אם אתה דוחף מעבר למה שהוא מוכן ללכת - הוא לא רק נעצר, הוא מתחיל לחזור אחורה. בעשרים שנות ניסיון, בין אינספור הורים מחנכים, לא מצאתי איש אחד שבאמת מאמין בליבו שהוא משיג שם הישג חינוכי אמיתי כשהוא צועק, מעניש או מכה. ההישג החינוכי - שההתנהגות הטובה תיקבע בנפש, שתהיה חלק ממנו - איש לא מאמין שהוא קורה כך. אז למה כל כך הרבה בכל זאת טוענים שזה עובד? כי אם יש להם בעיה - הם עצבניים, והם צריכים לפרוק את זה על מישהו.

וזו בדיוק הנקודה שממנה ממשיך הפרק הבא: אם אף אחד לא באמת מאמין שצעקות וביקורת מחנכות - למה בכל זאת חוזרים אליהן שוב ושוב?

## למה בכל זאת חוזרים לצעקות ולביקורת

**בפרק זה:** הסוד שאיש לא אומר בקול: רוב הביקורת שהורים מעבירים איננה משום שהם מאמינים שהיא מועילה, אלא כדי לפרוק מתח. מדרש הבריאה על "אל תקלקל", וסיפור אישי על ויתור על מוסד שלם מתוך אמונה שאין "אין ברירה".

אם ההישג החינוכי מהפעלה - צעקות, עונשים, ביקורת - הוא כל כך מוטל בספק, ואיש לא מאמין בו באמת, למה בכל זאת חוזרים לזה שוב ושוב? התשובה כואבת: כי זה מוציא את העצבים. זה טוב. הפסיכולוגים אומרים שזה מאוד משחרר. ורוב הביקורת שהורים מעבירים - כשמדברים איתם בכנות - היא לא בגלל שהם מאמינים שזה מביא תועלת, ולא בגלל שהם מאמינים שככה בנוי הילד. זה מסיבה אחת: כי זה מוציא את העצבים.

אם יש לי בעיה שאני עצבני ואני צריך לפרוק אותה על מישהו - בעבודה זה מסכן את הפרנסה, שאסור לזלזל בה. אצל חברים - זה שלום בית. אז נשאר רק על הילדים. וקוראים לזה "חינוך".

**כפי שהובא בשם אחד מבעלי המוסר**

יש הלכה מהלכות חינוך - "כעס הפנים ולא כעס הלב" - שמי שלא יכול לעשות זאת, אסור לו. מי שמעניש או מוכיח מתוך כעס אמיתי שבלב, ולא כעס מבויים שרק על הפנים לשם החינוך, עובר על ההלכה הזאת. וכל מי שמפעיל את השיטות הישנות עושה זאת מתוך כעס הלב, לא רק כעס הפנים. אם לא כעס הלב מפעיל אותו - איזו תועלת יש בזה בכלל? כל העניין הוא כעס הלב שצריך להוציא.

## המדרש שמלמד שלא כל תיקון הוא באמת תיקון

כתוב במדרש: כשהקדוש ברוך הוא ברא את העולם, לקח את אדם הראשון והראה לו את כל אילנות גן עדן, ואמר לו: "ראה מעשיי כמה נאים ומשובחים הן, וכל מה שבראתי - בשבילך בראתי. תן דעתך שלא תקלקל ותחריב את עולמי, שאם קלקלת - אין מי שיתקן אחריך".

לומדים מכאן שני דברים. האחד - שיש עניין לא לקלקל. אנחנו, מרוב הרצון "אני אעשה, אני אתקן", שוכחים שיש דברים שהקדוש ברוך הוא ברא כמו שהם, וצריך פשוט לא לקלקל אותם. לא לקלקל - זה לא "לא לעשות כלום". זה חלק מהעבודה בפני עצמו. גם כשמדובר לשם שמיים, "אני אעשה", "אני אתקן את העולם" - שוכחים שיש דברים שפשוט צריך להשאיר.

הנקודה הזאת נגעה בי אישית פעם. ניהלתי מוסד מסובך ומורכב - רק אני. אחרי טיפול רפואי בעיניים אמרו לי שאני יכול לחזור ללמוד. חשבתי על כך תקופה, הלכתי לשאול אם מותר לי לעזוב את המוסד באמצע. מצד אחד - התשוקה שלי לחזור וללמוד. מצד שני - חששתי: "מה יהיה עם המוסד? אין לי תחליף." קיבלתי תשובה שקצרה וחדה: "כשתצא, תיסע לשם ולשם - תראה פתרון." שאלתי מה יהיה שם. התשובה הייתה שיש שם מלא אנשים שלא היה להם תחליף, והם המשיכו. הפשט "אין תחליף למישהו" - איך יהודי שמאמין שהקדוש ברוך הוא מנהל את העולם יכול לחשוב מחשבה כזאת בכלל?

יש הרבה מאוד בעיות שהיה טוב שלא היינו נוגעים בהן. גם היום, כשאין ברירה ומוכרחים לגעת - חלק מהבעיות, כמה שהן נראות קשות לעיניים, אנחנו יודעים שדווקא כשטיפלו בהן בכוח - נוצרו בעיות חדשות, לא פחות קשות. אם יש דרך פעולה שבה יש חלק ב"השתדלות" - עושים את המצווה ומקבלים שכר, לא משנה אם מצליחים או לא. אבל כשאין דרך, כשאין פתרון אמיתי - הצעקה, הצריחה, ההכאה לא נובעות מתוך אמונה שהן יעזרו. הן נובעות מתוך התחושה השקרית ש"אני מוכרח לעשות משהו", וזה בדיוק ההפך מהיסוד של "עידוד" שנעסוק בו עכשיו לעומק: לא לקלקל, ולחזק את מה שכבר קיים.

## עידוד אמיתי: חיזוק קיים

**בפרק זה:** ההגדרה המדויקת של המילה "עידוד" בעברית - ולמה היא שונה לגמרי מיצירת דמיונות. שני הרכיבים: אווירה כללית של שמחה במה שיש, וחיזוק נקודתי של המינימום הקיים אצל ילד עם קושי ספציפי.

עידוד, בעברית, פירושו חיזוק. לחזק פירושו לחזק משהו שכבר קיים - לא ליצור יש מאין. זה לא גדר של בריאה, זה חיזוק. נכון שהמילה "עידוד" קרובה למילה "עוד", כי הרעיון הוא שאם תחזק את מה שקיים - יש סיכוי שתשיג ממנו עוד. אבל אם תחזק מה שאינו קיים לעולם - לא תשיג ממנו כלום.

עידוד הוא לא סגולה. אי אפשר להגיד לילד "אתה גאון" מתוך תקווה שמרוב חזרה על זה, הוא יהיה גאון. אם אתה לא מאמין במה שאתה אומר - זה לא נכנס ללב. עידוד הוא חיזוק קיים, לא המדומיין. אתה חייב למצוא משהו שאתה באמת מאמין שהוא קיים - ורצוי משהו שאתה יכול להוכיח לילד שהוא קיים - ואז מחזקים אותו.

כשמדברים על האווירה החינוכית הנכונה בבית, מדובר בשני תחומים. הראשון - אווירה כללית שמלמדת את הילדים לשמוח במה שיש. זכית להתפלל היום? נכון, לא בכוונות עמוקות, אבל את החלק הזה עשית - ברוך השם, זו זכות; לא כל אחד יכול לעמוד לפני הקדוש ברוך הוא. ככל שאדם ישמח יותר במה שהוא כבר עשה, זה בעצם הסוד של אווירה כללית של עידוד - יתחשק לו ממילא לעשות עוד, כי מה שמתאים לבן אדם, מה שטוב לו, הוא רוצה לעשות עוד. וכשיש בעיה ספציפית - שם מגיע הרכיב השני, שהוא כפול ומכופל בחשיבותו: החוק שלעולם לא תשיג שום התקדמות דרך הצבעה על מה שחסר. אולי אפשר לכפות שיפור זמני לשבוע-שבועיים בדרך של הפעלה, אבל התקדמות אמיתית לא תושג לעולם אם לא תלמד את הילד לשמוח במינימום שכבר קיים.

יש כאן דוגמה קיצונית שממחישה את העיקרון עד הסוף: עד שילד לא שמח במה שיש, הוא לא רוצה עוד. וזה פשוט, כי ככל שתרצה ממנו עוד, הוא יודע שתרצה ממנו עוד - והוא נכנס למעגל של יאוש שלעולם לא ייצא ממנו. מי מעוניין בזה? מוטב להיכשל בהתחלה. הציבור לא תופס עד כמה יש ילדים שמפחדים להצליח - כי אם הם יצליחו, יידרשו מהם עוד ועוד, בלי סוף. הכלל הוא: אם הילד למד לשמוח במה שיש, ונהנה, מה אכפת לו להצליח? יש לו כבר שמחה - וכשמשהו טעים, רוצים עוד ולא מפחדים, כי אם יבוא עוד - יהיה עוד טעים, לא עוד עונש.

## "אתה סתרת את התזה שלי" - הפעם השנייה, ומה התברר באמת

סיפור נוסף, שבכלל לא התכוונתי בו לעודד - התכוונתי לעשות חסד בעלמא. התקשר אליי אבא שטיפלתי בבנו לפני זמן, ומתוך שיחה שכנראה מקרית, פתח שוב: "אתה יודע, בקשר לבן שלי בן העשר - סתרתי את התזה שלך." זה חוזר לאותו סיפור מהפרק הקודם, אבל ההמשך שלו הוא הלך המרכזי של הפרק הזה: אחרי שהבנתי שהילד לא באמת "הצליח" - שהוא זוכר רק יומיים, ושהוא התחיל להרטיב ולגמגם - הסברתי לאב מה היה צריך לעשות מלכתחילה.

אילו האב היה בא אליי מראש, הייתי אומר לו: עידוד פירושו לחזק את הקיים. תגיע לעוד רק דרך המינימום שכבר יש. אם הילד לא אומר משנה אחת שלמה בעל פה - מה יש לחזק? אני אתן לו לחזור על המילה הראשונה במשנה שהוא כבר יודע. אבל בשביל להגיע למשנה בעל פה, צריך קודם לדעת לקרוא משנה. וזו הייתה הבעיה האמיתית: הילד החליט מראש שהמטרה היא "משנה בעל פה" - ובגלל זה החליט שאין בו שום דבר להתחיל ממנו. במקום זה, התחלתי לחזק את הילד בעצם זה שלא נורא שהוא לא יודע משנה בעל פה - הרבה רבנים גדולים לא ידעו משנה בעל פה בגילו. נתתי לו הרגשה טובה, לא "עידוד מקצועי" יבש, ובעיקר - אמון שהוא יכול להיות בעל שכל וסברה. זה בדיוק ההבדל בין "עידוד" אמיתי, שמתחיל מהמינימום הקיים, לבין "עידוד" מדומה, שמתחיל מהיעד הרחוק ומייאש כל עוד לא מגיעים אליו.

ומכאן ממשיך סיפור ארוך יותר - איך בדיוק בונים אמון מהמינימום הקיים, עד שמישהו שנראה "אבוד" הופך לנאמן על אחריות אמיתית. זה נושא הפרק הבא.

## סיפור המפתח: מהילד ה"אבוד" לנאמן

**בפרק זה:** סיפור אחד, ארוך ומלא, שממחיש את כל עקרונות העידוד יחד: בחור בישיבה טיפולית שכל הצוות "כבר ניסה הכול" איתו. איך הצליח קל וחומר על משחק להראות לו שהוא "בחור חכם", איך מפתח משרד הפך אותו ל"נאמן", ואיך גילה - מרוב פחד - שהוא באמת מסוגל.

הדוגמה הזאת היא ממש מינימום שבמינימום - וזה בדיוק מה שהופך אותה לחשובה כל כך. היה לי בישיבה טיפולית בחור אחד, שכל הקצינים של כל אנשי הצוות שלנו עסקו בו כל הזמן ולא מצאו בו כלום. אצלנו הבחורים בישיבה מוקירים, כל בחור עד שהספיק להיכנס לישיבה כבר נהיה "גבאי" של משהו - גבאי נוסח, גבאי חצי קדיש, גבאי קדיש דרבנן. לכל אחד מצאנו משהו שיהיה טוב בו. לבחור הזה, באמת, לא הצלחתי למצוא כלום.

### "אתה בחור חכם" - הפגישה שהתחילה מרכבת חשמלית

עמדתי לסגור את המשרד. המשרד היה חשוב - קשור לכל הארגון, היה בו מחשב עם קבצים מכל הארץ, והמפתח לא היה אצלי לבד; אנחנו שני שותפים לא מחזיקים הרבה מפתחות שמסתובבים. ראיתי את הבחור הזה עומד שם, וידעתי שאני צריך למצוא לו משהו - הלילה, לפני שאני הולך.

קראתי לו לפטפט קצת, בלי שום כוונה מקצועית של "טיפול" - רק כדי שלא יישאר כל כך שבור. עסקנו במין רכבת חשמלית, משחק מסובך להרכיב עם כמה בעיות באמצע - כלי חשיבה שמשמש חלק מהמטפלים לסוגי ליקויים מסוימים. אמרתי לו שירכיב אותה בינתיים. הוא הרכיב אותה. כשגמר, אמרתי לו: "אתה יודע שאתה בחור חכם?" הוא צחק, מגחך עליי: "מה פתאום, אני טיפש". אמרתי לו: "אתה אל תספר לאף אחד, אבל גם אני - את שתי הבעיות שהיו במשחק הזה - לא הצלחתי לפתור. אז אם אתה טיפש, מה זה אומר עליי?" הוא לא ידע מה לענות. בסוף אמר: "אולי למשחקים יש לי שכל, אבל ללימודים לא." שאלתי אותו: "אתה חושב שזה שכל אחר, של משחקים ושל לימודים? זה אותו שכל בדיוק שהקדוש ברוך הוא נתן לך. מי שלומד טוב פשוט חוזר מהמשחקים, סוגר שכל אחד, פותח את אותו שכל בכיוון אחר." העובדה שאמרתי לו את זה בלי שום מטרה נסתרת - רק כי זה נכון - היא זו שנתנה למילים משקל.

## מפתח המשרד: "אתה נאמן"

אחרי שהוא נתן לי הרגשה שיש לו על מה לבנות, לקחתי אותו עכשיו לצעד גדול הרבה יותר. אמרתי לו: "תשמע, אחת המעלות שיש בך שאף אחד עוד לא גילה, שאתה אחראי ונאמן." הסברתי לו את המושג "נאמן" - מדרגה בפני עצמה, מדרגה שאמרו עליה חכמים ש"בחיינו נאמן". ואז אמרתי לו: "עכשיו תשמע מה שאני עושה. אתה תיקח - בלי לגלות לאף אחד - אני נותן לך את המפתח של המשרד. אתה אחראי. אני אבוא לכאן, אקרא לך, אתה תפתח לי את המשרד." הוא הסתכל עליי בהלם. אמרתי לו: "אתה לא מבין שאתה מסוגל? אני אומר לך שאתה מסוגל."

וכשהרב עצמו היה צריך להיכנס למשרד, לפני כל התלמידים ניגש לילד הזה - שהיה עד אז "אפס מושפל" בפניה - ואמר לו: "אתה יכול לפתוח לי את המשרד?" הבחור קם, מלא קומתו, ופתאום גבה קומתו והלך לפתוח - ועם ישראל היה שם. בהתחלה חשבו שזו טעות חד-פעמית, אבל אחרי כמה שבועות ניגשו שני חברי צוות אליו בדאגה: "יש שם מחשב, כל הקבצים מכל הארץ. יכול לקרות שזה ייגזל, ייהרס." שאלתי אותם: "אם היה שריפה במשרד עכשיו, מה הייתם רצים להציל קודם - את המחשב, או את הילד?" הם הבינו את הכיוון. הילד שווה יותר מהמחשב, ואם המחשב ניזוק - אפשר להעביר את החומר ממקום אחר. אבל הילד הזה קיבל תפקיד שאין לו תחליף.

## ההתמוטטות מול הכיתה הריקה - שני חוקים בלב אחד

המשכתי ללמד אותו שרבנים גדולים רבים לא ידעו משנה בעל פה, וגם אני, שהייתי רב, לא ידעתי משנה בעל פה כשהייתי בגילו לפני שהתאמנתי בה. חיזקתי בו את התחושה שהוא "יכול להיות רבי", שיש לו כושר סברה. הצענו יחד שיטה: שהוא ילמד בבית ריק, ריק מאנשים, ויסביר לספסלים כאילו הוא רבי מלמד תלמידים. זו שיטה ידועה - כשהייתי בחור צעיר שנשלח ללמד ציבור בפעם הראשונה, שאלתי את אבי איך מדברים בפני קהל, והוא הסביר: בשלב הראשון תדמיין שהסטנדרים בחדר הריק הם אנשים ותדבר אליהם; אחרי שתתרגל, כשתדבר לפני אנשים - תדמיין שהם סטנדרים, ותמשיך לדבר.

לימדתי אותו את השיטה הזאת. אם לא יצא ממנו כלום, לפחות יהיה מרצה - גם זה לא מעט. הבחור התחיל להסביר לספסלים, לסטנדרים שלו, את מה שלמד. יום אחד, תוך כדי ההסבר, הוא תפס את עצמו אומר משנה שלמה בעל פה. הוא סיפר לי אחר כך: "נבהלתי נורא. ברחתי הביתה, ישר למיטה, לא רציתי שאף אחד ישאל אותי כלום." למחרת הוא לא הלך ללמוד מרוב פחד, ורק ביום השלישי אביו הביא אותו בחזרה. הוא עשה כל מאמץ לא לזכור - וראה שבדווקא הוא נכנס יותר למשניות בעל פה. בסוף החליט לבוא אליי להתייעץ: איך לוודא שהוא לא ידע יותר משניות בעל פה?

זה בדיוק פחד מהצלחה, והוא התוצאה של שיטות "עידוד" ישנות שכשלו: מי שמצליח פוחד, כי בעיניו הצלחה פירושה עוד דרישות, ועוד, בלי סוף - ולפעמים גם עוד ביקורת על מה שעדיין חסר. הילד הזה, בגילו כה כן, חשף בעצם את כל התהליך שעבר עליו עד היום: כשילד מנסה ולא מצליח, מתחילים לבקר אותו, להשפיל אותו - אפילו לא בצורה קיצונית, אבל יום-יום, עוד חץ בלב, עוד עקיצה, עוד כאב - עד שהוא מצליח לשכנע את ההורים והמחנכים שאין סיכוי ו"תעזבו אותי". הוא עבר ייסורים נוראיים כדי להגיע לשלום הזה. וכשהוא חושב שחס ושלום עוד מעט הוא יצליח - הוא מרגיש שכל הייסורים האלה יחזרו.

הפחד הזה - פחד מהצלחה - הוא נושא בפני עצמו, שראוי לו פרק שלם. הוא לא מוזר ולא נדיר כמו שנדמה, והוא מסביר תופעות שנראות סותרות: בחור מוכשר, מבריק, שמוכן ללמוד כל דבר חוץ מדף גמרא. זה מה שנעסוק בו עכשיו.

**בפרק זה:** למה בחור מבריק שמוכן ללמוד הכול נמנע דווקא מדף גמרא. וסיפור נוסף: הנער שהתחיל לבכות חצי שנה לפני הבר מצווה מרוב פחד לעלות לתורה - ואיך חיזוק צעד-אחר-צעד של המינימום הקיים החזיר לו את הביטחון.

אותו בחור, בהמשך אותה תקופה, המשיך ללמוד ולהצליח - עד שהגיע לגמרא, ופתאום נתקע. "תלמד דף גמרא," אמרתי לו. "אתה יודע מה זה דף גמרא? אתה יושב, ורבינו תם ורבה מדברים איתך; אתה אומר פשט, בעל תוספות שואל." הוא ענה: "אני לא רוצה. אם אני אעבור את הדף הזה, אני מיד יודע שיתחילו ללחוץ אותי לדף הבא, ולדף הבא, ולדף הבא - וגם אם אגמור 2,000 דף יגידו שזה לא כלום, כי זה בלי הבנה." הבחור הזה - כישרוני, מצוין, מבריק, מוכן ללמוד הכול חוץ מגמרא. הכול מסקרן אותו - כשהוא קונה תרופה הוא קורא כל מה שכתוב עליה - אבל גמרא, חלילה, לא מעניינת אותו. למה? זה עידוד, או ליתר דיוק - היעדרו. גם כאן, המינימום שבמינימום הוא שצריך לחזק, לא היעד הרחוק.

## הנער שפחד לעלות לתורה

סיפור נוסף, קיצוני עוד יותר, בקרוב משפחה - ילד שהתקרב לבר מצווה ולא יכול לעלות לתורה. הוא פחד פחד ממשי, כבר חצי שנה לפני הבר מצווה. התחיל לבכות, לא רצה לעלות לתורה בשום אופן, רצה לברוח לחוץ לארץ, אפילו חשב שאולי הוריו יעברו לחוץ לארץ, או שישנה את הגיל שלו - ובלבד שלא יעלה לתורה. אי אפשר היה לדבר איתו, זה היה קיצוני עד כדי כך שהתחיל לברוח מבית הכנסת.

אמרתי לו: "בשביל לעלות לתורה, אתה צריך לעשות כמה שלבים. אתה חושב על כל השלבים ביחד - ולכן אתה לא מסוגל להתמודד. בוא נעשה את זה שלב-שלב, ותראה שאתה יכול." שאלתי אותו: "להגיע מהבית לבית המדרש - אתה מסוגל?" "כן," ענה. "אז אתה חושב שכל אחד יכול?" "כן, ברור." "אז זה נקרא לך 'קטע קיים'. חיזוק המינימום הקיים - וזה נראה מטופש, כמה שזה נשמע מוזר, אבל זה בדיוק העיקרון." נתתי לו כמה פעמים ללכת לבית המדרש - אפילו הלכתי איתו קצת - רק בשביל לחזק את מה שכבר קיים אצלו, גם אם זה נראה טריוויאלי.

אחר כך: "עכשיו הגעת לבית המדרש. ללכת לבימה - מהמקום שלכם, שבו יושבים המתפללים - אתה מסוגל?" הבעיה שלו הייתה גם ללכת את הדרך, שכולם מסתכלים. אז בהתחלה הוא הלך כשאין אנשים בבית המדרש. אחר כך נתתי לו ארבע-חמש פעמים ללכת כשיש אנשים, עד שהוא עשה זאת בביטחון כי היה מסוגל לכך. רק אז - "עכשיו תראה, כשאתה הולך בדרך ומישהו מסתכל עליך, תעצור, תחפש מי מסתכל, ותסתכל לו ישר בעיניים." בפעם הראשונה הוא לא הצליח. אמרתי לו: "אתה יכול ללכת לבית הכנסת, אתה מסוגל, זה רק כלום." בסוף הוא עשה גם את זה.

הצעד הבא: לעמוד ליד בעל הקורא, ולצעוק "אמן" כך שאף אחד לא יהיה גבוה ממנו בבית המדרש. הסכים, בקושי. אחרי שצעק "אמן" כמה פעמים, שאלתי: "כשאתה צועק אמן, העיניים למטה או למעלה?" הוא הודה שלא נעים לו כשהעיניים למטה. "פעם הבאה, כשאתה צועק אמן, תרים את הראש ותחפש מי זה שמפריע לך. אתה מקדש שם שמיים - והוא, מי שמסתכל, יקנא בך, ואתה שם לב מי מסתכל בעיניים. אתה צועק אמן שכל כלל ישראל ידע." כל שלב חוזק בנפרד, מהמינימום הקטן ביותר, עד שהגיע ליום הבר מצווה עצמו והצליח לעלות לתורה.

ומהסיפור הזה יוצא רעיון עמוק נוסף, שקשור ליראת שמיים עצמה: כשאדם עושה מעשה, אם הוא מפרש אותו לטוב - הוא מגביר את הסיכוי שיצליח בו שוב. אם הוא מפרש אותו בביקורתיות - הוא מוריד את הסיכוי, כי הוא מקלקל את המעשה בעצם הפירוש שהוא נותן לו. זה אותו עיקרון בדיוק שנחזור אליו כשנדבר על עידוד מול ביקורת בהקשר הרחב יותר של עבודת השם: ילד שרוצה לעשות רושם, ומתפלל כדי לעשות רושם, ולאט לאט מתוך זה מתחיל להתפלל באמת - זו בחירה טובה, לא צביעות. ומי שרואה בזה רק צביעות ומייאש אותו - עוצר תהליך אמיתי של התקדמות.

## לשבח את המעשה, לא את העושה

**בפרק זה:** למה "אתה ילד טוב" ו"אתה צדיק" הם עידוד מסוכן לילד גדול - אף על פי שאותם משפטים בדיוק טובים לילד קטן. סיפור מכתב ממחנך על עידוד שגרם לילד לברוח מהבית מרוב בהלה.

שגיאה נפוצה נוספת בתחום העידוד: לדבר עם ילדים על דברים כוללניים. אין שום עניין לעודד ילד על ידי שיגידו לו שיש לו כישרון. מה זה נותן? מה המטרה של עידוד בכלל? לחזק את מה שקיים, לתת לילד ליהנות ממה שיש, ובכך להביא אותו לרצות עוד ועוד. אם ילד לומד חשבון בקושי בגלל ליקוי למידה, ורוצים לעודד אותו - אבא אומר לו: "היה פעם חכם גדול בחשבון, קראו לו איינשטיין, תדע לך שאתה כמוהו." זה לא עוזר בכלום. ברוב המקרים המטרה של העידוד היא רק המאמץ - ההשתדלות שהילד השקיע - לא בהכרח מה שהשיג, אלא כהוכחה לעמל שהשקיע. אם הבן מגיע הביתה עם ציון מצוין בלי ללמוד - "זה מצער אותי, זה לא טוב לך." אם הוא מגיע עם ציון בלתי מספיק אחרי שלמד קשה - "אני מאוד שמח שלמדת, וזה העיקר, ואת העיקר הרווחת."

### ילד קטן

אמירת "אתה צדיק" לילד קטן, בת שלוש-ארבע, לא מזיקה. הוא לא מבין את המחויבות שבזה, רק את החום והאהבה שבמילה. זה גורם לו חיבה למילה "צדיק" - וכשיגדל, השקעה הזאת תישא פרי, אם מלמדים אותו בפועל מה זה.

### ילד גדול

מגיל שבע בערך, כשאומרים לילד "אתה צדיק" או "אתה כזה טוב" - הוא מרגיש את המחויבות שבזה, נבהל, ומרגיש שהוא "צריך" עכשיו להיות טוב בכל דבר. זה גורם לו לרצות פחות, לא יותר - ולפעמים אף לוותר על עצם הרצון להיות צדיק.

יש כאן גם בעיה נוספת, של הגינות הילדים. גם כשילדים מרמים אותנו, הם עדיין שומרים תפיסה פנימית של יושר. כשילד בכיתה מרגיש שהמורה "משחק איתו משחק" של רדיפה אחרי מעתיקים - הוא מרגיש שזה לא הוגן, וזה מעצבן אותו באמת. ילד ששוקר מרגיש שמותר לו להתגונן, כל עוד לא מכניסים לו שהוא "שקרן" מהותית. זה לא מוכיח יושר, וגם לא בהכרח מלמד אותו.

### "אני יכול ולא רוצה" - כשעידוד הופך לבהלה

מחנך אחד כתב לי פעם: "אני לא מסוגל לעודד, יש לי טראומה מהילדות - אמא שלי הייתה מעודדת כל כך הרבה, שנהייתי חולה מעידוד". שאלתי מה קרה בדיוק, והוא סיפר: הוא היה קטן, שיחק עם אחיו במשחק בחדר, בשבת אחר הצהריים, בזמן שהוריו ישנו. פתאום הרגיש שהאח הקטן שלו לקח לו את המשחק - לקח אותו בחזרה, ואז האח הקטן פרץ בבכי חד, בסירנה. הוא ידע שעכשיו האבא יצא ויקבל סירנה ממנו - הגדולים תמיד "אשמים" - אז ויתר, נתן לאח הקטן את המשחק, ובלבו קילל את כל הברכות שבמשנה, אבל חוץ מזה, נראה כלפי חוץ רגוע לגמרי.

אלא שהאם דווקא יצאה מהחדר באותו רגע, וראתה אותו מוותר. "איזה צדיק אתה", היא אמרה בהתלהבות, "כל כך אוהב את אחיך, ומוותר לו כך!" הוא, לדבריו, "הרביץ צרחה" וברח מהבית, ולא חזר עד הערב. התסכול הנורא: הוא ידע שבליבו קילל את אחיו, וכעת ההורים מכריזים בקול רם שהוא "צדיק" שוויתר מאהבה. איך אפשר לחיות עם הפער הזה? כשההורים מדברים על מה שקורה בליבו בלי שהם באמת יודעים מה שם, זה מייצר בהלה, לא עידוד.

לעומת זאת, העידוד האידיאלי הוא כזה שהילד יקבל אותו בלי שירגיש שהוא מחייב - וממילא זה יביא אותו לרצות עוד, בלי שיצטרכו להגיד לו את זה בפירוש. אילו האם הייתה יוצאת מהחדר ואומרת: "שמחת אותי בזה ששמרת על שקט", זה לא היה מעורר שום התנגדות - היא שמחה, זה עשוי אף להביא אותו לשמור על שקט פעם הבאה, לא רק בשביל אחיו, אלא כי הוא שימח את אמו. הכלל הוא: מודדים את המעשה, לא את העושה. לא לדבר על מעשים גדולים ונשגבים ("איזה צדיק אתה"), אלא במילים פשוטות, בגובה העיניים - "היה לי גשמק לראות אותך ככה", "אני נהנה לראות".

## פרופורציות: כשרוב התמונה חיובית

**בפרק זה:** הכלל המסכם: 90% הכרה טובה מול 10% ביקורת - לא ההפך. סיכום היסודות של הספר, ומסר סיום.

עידוד לא נכון וחוסר עידוד אינם רק "מניעת טוב" - הם ממש בגדר יצירת נזק פעיל. אם הציבור שואל בכל זאת מניסיון או מתיאוריות איך בדיוק זה קורה, איך זה שדווקא הדור שלנו, עם כל האמצעים והכלים, לוקח ילדים ממרכבת הטומאה למרכבה הקדושה - זה נושא רחב בפני עצמו. אבל אם מדברים בפשטות, על אותם שבעים אחוזים שהם עניין של קשרים רגשיים - זה לא מנותק מהעיקרון של עידוד. אם ההורים היו חיים מתוך זרימה טבעית של אהבת אב לבן ואהבת אם לבן, בלי כל האגואיזם שלנו, הדברים היו נעשים ממילא - בלי מאמץ מיוחד, בלי "טכניקה".

ביקורת שלא מהנה - זו שגיאה, לא הלכה. אין לזה בסיס. מי שתשעים אחוז מרוצה מעצמו, ויש לו הנאה מהחיים, אפשר להראות לו את עשרת האחוזים החסרים - וכבר מתחשק לו לתקן, כי כל כך רשע חבל לו לקלקל את מה שיש. אבל כשתשעים אחוז זה ביקורת - זו הרס טוטלי, מוחלט, ואין בזה שום ספק.

ומי שרוצה יש לו נאמנים באמת - יש נאמנים שהם נאמנים גם דרך אהבה בזמן פצוץ. לא ראינו הרבה בדור שלנו, אבל שמענו על אחד מזקני האדמורי"ם זצ"ל שנתן סטירה לשמשו, והשמש תפס את מקומו כדי שלא יתקרב - כמו שצריך חסיד אמיתי, נאמן עם אוהב. מי שהצליח לשכנע את בניו שהוא רבם באמת, ושהם שמחים כל כך בזה, אז מותר לו להכות ימין ושמאל מבוקר עד ערב. אבל מי שעוד לא הגיע למדרגה הזאת, צריך לדעת שיסוד החינוך, כמו שאמרנו - הפעלה זה לא חינוך. הזקנה, כלומר הלקח שנצבר בדורות, היא שעידוד הוא החינוך.

נסכם את מה שעברנו: המבחן הראשון של עידוד הוא איך הילד יוצא מהשיחה - לא מה נאמר, אלא איך זה התקבל. עידוד אמיתי הוא חיזוק קיים, לא יצירת דמיונות, והוא מתחיל תמיד מהמינימום שכבר יש - לא מהיעד הרחוק. הפעלה - צעקות, עונשים, ביקורת - לא מחנכת אף פעם באמת, גם אם היא לפעמים "עובדת" זמנית; היא רק מוציאה עצבים. עידוד לא נכון מזיק לא פחות מחוסר עידוד, כי הוא בונה על משהו שלא קיים ומייצר בהלה. ולכן, בסופו של דבר, השאלה החינוכית האמיתית איננה "לעודד או לא לעודד, לבקר או לא לבקר" - השאלה היא איך לעודד נכון. עידוד נכון הוא התזונה, הלחם והמים של כל חיי נפש בריאים, וקל וחומר בן בנו של קל וחומר של חיי רוח.

## מקורות ומראי מקומות

1. מדרש - דברי הקדוש ברוך הוא לאדם הראשון על שמירת הבריאה (מובא בקהלת רבה ז, יג).
2. "כעס הפנים ולא כעס הלב" - עיקרון שהובא בשם בעלי המוסר בעניין דרכי תוכחה וחינוך.
3. "אין דבר העומד בפני הרצון" - מאמר המובא בפי רבים, ומשמעותו המדויקת נדונה בפרק ב.
4. סיפורים ומעשים המובאים בגוף הספר - מניסיונו האישי של הרב יחיאל יעקובזון בשדה החינוך.

---

**נכתב ונערך על ידי:**

**הרב יהודה טאוב**

קרית אתא

**ליצירת קשר:** 0527139520 📞

**שיעורים נוספים של הרב** 🎧

**ניתן לשמוע עוד שיעורים נפלאים:**

**קול הלשון - קול תודה:** 03-6171190 📻

**באתר:** [www.kol-toda.co.il](https://www.kol-toda.co.il/) (https://www.kol-toda.co.il/) 🌐